

ANÁLISE CRÍTICA DO NOVO ACORDO ORTOGRÁFICO DA LINGUA PORTUGUESA

TIAGO VIDAL FIGUEIROA

Instituto da Lingua Galega

A partir do día primeiro do ano 1992 entrou en vigor oficialmente o *Acordo Ortográfico da Língua Portuguesa*, que contén as bases da reforma aprobada no ano anterior, e que, como *Projecto de Ortografía Unificada*, fora subscrito a fins de 1990 polos representantes oficiais de Angola, do Brasil, de Cabo Verde, da *Guiné-Bissau*, de *Moçambique*, de Portugal e de S. Tomé e Príncipe.

A aplicación deste *Acordo* supón o logro dunha ortografía común en todo o mundo de lingua portuguesa, por primeira vez desde que en 1911 se elaboraron e puxeron en vigor en Portugal, de modo unilateral, unhas normas que rompían coa tradición ortográfica etimoloxizante implantada desde o Renacemento. Xa en 1907 a *Academia Brasileira de Letras* confeccionara unha reforma semellante, que non alcanzara, entre tanto, recoñecemento oficial. Desde entón arrástrase unha longa historia de tentativas de acordo, cos seus conseguintes desacordos, que culmina en 1986 no famoso *Acordo do Rio*, o cal non chegou a pórse en vigor por causa da vehemente oposición suscitada nos máis diversos sectores da sociedade portuguesa (Castro 1991). Cinco anos despois, a pesar de que a actitude da opinión pública portuguesa non se modificou no substancial, o Goberno e a *Assembleia da República* decidiron ratificar este novo texto, emanado da *Academia das Ciências* de Lisboa, para posibilitaren así a unificación ortográfica do portugués.

A satisfacción por este éxito, sen dúbida beneficioso para a comunidade internacional de lingua portuguesa, non pode facernos esquecer que o resultado final debería ser un sistema ortográfico coherente, baseado nuns principios rigorosamente aplicados en tódolos casos mediante o confronto crítico e razoado das diversas solucións

posibles. E, infelizmente, pensamos que tales criterios non se cumpren no texto do *Acordo* alcanzado, tal como tentaremos mostrar na análise que presentamos a seguir.

1. A base I, relativa ó alfabeto, parécenos un dos poucos puntos en que os redactores actúan con criterio amplo, sen concesións gratuitas á tradición. Ben é certo que isto tampouco supuña un grande esforzo, unha vez que a única innovación consistiu en admitir que as letras *k*, *w* e *y* tamén forman parte do "alfabeto da lingua portuguesa".

En realidade o que se fai, aínda que non se diga explicitamente, é admitir que non existe un "alfabeto portugués", senón que a lingua portuguesa, coma tantas outras linguas, utiliza o que poderíamos chamar "alfabeto romano moderno". Isto é, que a pesar da diversidade de valores que o uso consagrou nas diferentes linguas para esas letras, para as súas combinacións ou para as súas modificacións mediante diacríticos (acentos, til nasal, diérese, cedilla...), o portugués utiliza o mesmo alfabeto có inglés, o islandés, o croata, o turco, o quechua ou o español: o alfabeto da lingua latina, coas modificacións que o uso consagrou ó longo da historia (basicamente, a introducción das letras *j*, *v* e *w*, dado que *k*, *y* e *z* xa se utilizaban no propio latín).

En consecuencia, tal como xa admitía a tradición portuguesa, as combinacións *ch*, *lh*, *nh*, *gu*, *qu*, *rr* e *ss* non se consideran "unha letra", aínda que representen un son único; e o *ç* (ce con cedilla) tampouco se ve como unha letra diferente do *c* (sen cedilla)¹.

A pesar do bo criterio que en xeral preside a redacción desta primeira base do *Acordo*, os apartados 4º e 5º, dedicados case integramente ós nomes de orixe hebraica (ou bíblica), son totalmente dispensables, unha vez que deixan á libre escolla do usuario a graffa de tales nomes, sen daren ningunha norma nin criterio de preferencia:

"Os dígrafos finais de origem hebraica *ch*, *ph* e *th* podem conservar-se em formas onomásticas da tradição bíblica, como *Baruch*, *Loth*, *Moloch*, *Ziph*, ou então simplificar-se: *Baruc*, *Moloc*, *Zif*." (base I 4º; cursivas miñas).

"As consoantes finais grafadas *b*, *c*, *d*, *g* e *t* mantêm-se, quer sejam mudas, quer proferidas, nas formas onomásticas em que o uso as consagrou, nomeadamente antropónimos /antropônimos e topónimos /topônimos da tradição bíblica (...) Nada impede, entretanto, que dos antropónimos /antropônimos en apreço sejam usados sem a consoante final *Jó*, *Davi* e *Jacó*." (base I 5º; cursivas miñas).

¹ Afortunadamente parece que tamén no galego comeza a admitirse que *ch* e *ll* son combinacións de dúas letras (ILG-RAG 1990). ¿Cando se admitirá que tampouco *ñ* é unha letra diferente no noso alfabeto, senón un simple ene con til nasal?

En contraste con este excesivo interese polos nomes bíblicos, áchanse en falta unhas recomendacións mínimas para a transcripción de nomes procedentes doutras linguas que non utilizan o alfabeto latino ou que, a pesar de o utilizaren, o complementan con diacríticos descoñecidos en portugués. Por exemplo, ¿que pretende representa-lo dígrafo *kh* en nomes tales como *Khomeini*, *Sakharov* ou *Khartum*? Por que está claro que esta non é unha grafía "portuguesa", nin tampouco é unha grafía orixinal do iraniano, do ruso ou do árabe respectivos. Por outra parte, a secuencia *tch*, tomada do francés, ¿que sentido ten en nomes aportuguesados como *Tchecoslováquia* ou *Tchaikovski*?. En todo caso, as linguas orixinais, checo e eslovaco ou ruso, non a usan, e o mesmo son, en palabras de orixe indíxena, represéntase no Brasil por medio de *tx*². Do mesmo modo podemos preguntarnos pola adopción de grafías inglesas como *Kuwait*: a ser unha "portuguesización" total, tería un aspecto parecido a *Cuuait* ou *Cuuaité*, e se fose unha transliteración do árabe debería ser *Kuwayt*, coas catro consoantes que ten no orixinal.

2. A base II, relativa ó emprego do *h* fóra dos grupos *ch*, *lh* e *nh*, non fai máis ca ratificar, dun modo conservador, os usos xa vixentes na ortografía portuguesa. Así, á parte do uso convencional en interxeccións (*ah*, *oh*, *hum*, *hem*...), único caso en que se admite en posición final de palabra, o *h* queda relegado exclusivamente ó principio de palabra (*haver*, *hélice*, *hera*, *hoje*, *hora*, *homem*, *humor*) "por forza da etimología".

O que non resulta fácil de comprender, e non se ve de ningún modo xustifico no texto do *Acordo*, é por que "a forza da etimología" nos pode levar a mante-lo *h* inicial se non nos impediu prescindir del en interior de palabra (*inerente*, *exausto*, *álcool*, *aderir*, *subasta*, *matemática*, *retórica*... en vez de *inherente*, *exhausto*, *álcohol*, *adherir*, *subhata*, *matemática*, *rhethórica*...). E moito menos se temos en conta que o *h* inicial se suprime cando (2º a) "apesar da etimología, a súa supresión está inteiramente consagrada pelo uso" (así, *erva*, *ervaçal*, *ervoso*, *ervanário*; *inverno*, *invernal*... a pesar de *herbáceo*, *herboso*, *herbanário*; *hibernar*, *hibernação*...), e mesmo cando, en compostos e derivados, o *h* (2º b) "passa a interior e o elemento em que figura se aglu-

---

² Tamén en catalán se utiliza o dígrafo *tx* para representa-la consoante africada palato-alveolar xorda (de aí *Txecoslovàquia*), en consonancia co valor tradicional da letra *x*.

tina ao precedente: *biebdomadário, desarmonia, desumano, exaurir, inábil, lobisomem, reabilitar, reaver*³.

O máis curioso destas tentativas de xustificar un uso tradicional que carece de xustificación, prodúcese cando, a pesar do que acabamos de ler no parágrafo 2º b, lemos no parágrafo 3º que o *h* inicial se mantén "no entanto, quando, numa palabra composta"⁴, pertence a un elemento que está ligado ao anterior por meio de hífen: *anti-higiénico /anti-higiênico, contra-haste, pré-história, sobre-humano*". E se entón nos preguntamos cando un elemento ten que estar ligado ó anterior por medio do hífen, a base XVI 1º, vén completa-la nosa desorientación ó indicarnos que "só se emprega o hífen nos seguintes casos: a) Nas formacións em que o segundo elemento começa por *h*: *anti-higiénico/ anti-higiênico (...)*". Ou sexa, iconsérvase o *h* porque se usa o trazo e úsase o trazo porque hai *h*! Naturalmente, en ningunha parte se nos explica por que *inumano* e *desumano* non levan trazo ou perden o *h*, e *sobre-humano* e *extra-humano* levan trazo ou non perden o *h*.

O mantemento do *h* nesta situación tan precaria non parece moi aconsellable e se cadra sería mellor acabar de eliminalo totalmente, tal como fixo o italiano, conservándoo a penas nos contados casos en que, polo seu valor diacrítico, fose indispensable. Esta medida estaría en coherencia cos criterios que levaron á supresión das "consoantes non articuladas" *c, p, t, b, g, m*, e á conseguente admisión de dobres grafías, con e sen consoante, segundo esta se articule ou non⁵. Porque se o tratamento desigual destas consoantes era un dos puntos de discrepancia das ortografías portuguesa e brasileira, tamén o é o uso do *h* en palabras como *umidade, úmido, umedecer*, etc., que se escriben así no Brasil e con *h* en Portugal. As bases do presente *Acordo* nada nos din sobre a forma que terán estas palabras na ortografía unificada. ¿Ou será que tamén neste caso seguirá habendo dobres grafías?

---

³ O texto di "Quando, por via de composição, passa (...)", pero resulta evidente que de tódolos exemplos aducidos o único que é resultado da *composición* é *lobisomem*; o resto son casos de derivación por prefixación, excepto *exaurir*, que sendo na súa orixe latina un derivado claro, dificilmente pode considerarse na lingua portuguesa como derivado de *haurir*.

⁴ Tampouco os exemplos dados aquí corresponden ó tipo de palabras "compostas". Na base XVI 1º, pode lerse correctamente que *anti, contra, pré* e *sobre*, entre outros, son auténticos prefixos.

⁵ Cf. a "Justificação da supressão de consoantes não articuladas (base IV 1º b)" en 4.2 da Nota Explicativa do *Acordo Ortográfico da Língua Portuguesa* (1991).

3. A base III, relativa ó uso de graffas consonánticas homófonas, non achega nada novo, limitándose a consolidar usos xa vixentes no portugués escrito tanto de Portugal coma do Brasil. De feito, os reductores non fan outra cousa que reproducir extensas listas de palabras en que aparecen as graffas de igual pronuncia, sen ofreceren ningunha regra ou xustificación que permita saber, se non **cando** utilizar cada unha das representacións gráficas dubidosas, polo menos **por que** se utilizan en cada caso esas e non outras. É verdadeiramente asombroso constatar como non se fai o máis mínimo intento de racionalizar, por exemplo, o uso do *x*, letra que ten o discutible privilexio de constar en cinco dos seis grupos de graffas homófonas, en consonancia coa diversidade de pronuncias que encobre⁶.

As únicas regras comprensibles que se dan (non novas, senón vixentes nas anteriores ortograffas) son as contidas nos parágrafos 4º e 5º, que, por unha parte, limitan o uso de *z* en posición final de palabra ós vocábulos agudos (oxítonos) e en posición final de sílaba interior ós adverbios en *-mente* derivados daqueles (p.e. *capaz* e *capazmente*) e, por outra parte, eliminan o *x* en fin de sílaba cando vai precedido de *u* ou *i* (p.e. *misto*, *justapor*). É unha pena que quede sen comentario a simplificación de *x* en *s* xa realizada en voces tales como *escaldar*, *escalfar*, *escandescer*, *escavar*, *escusar*, *esfoliar*, *esperto*, *espremer*, *esquisito*, *estender*, *estorvar*, *estranho*, *estrema*, etc. E por tanto pérdese tamén a oportunidade de estendela de maneira coherente ós demais casos.

Tendo en conta que o *x* latino representa a pronuncia /ks/, equivalente á secuencia gráfica *cs* que non se usaba en latín (cf. *reflectere*, *reflexum*, *reflexionem*), parece lóxico que se se elimina o *c* nos grupos *cc*, *cç*, *ct* cando nestes non se pronuncia o primeiro elemento (/ks/, /kt/), tamén habería que prescindir do *x* (substituíndoo por *s* ou *ss* segundo os casos) cando este se pronuncia como unha sibilante simple, sen o primeiro elemento /k/. ¿Ou é acaso un comportamento lóxico escribir *sintático* co grupo /kt/ simplificado (gr. *syntaktikós* > lat. *syntacticus*) ó lado de *sintaxe*, coa grafía propia do grupo /ks/ (gr. *syntaksis* > lat. *syntaxe*), aínda que se pronuncie *sintasse*?

⁶ En contra do uso que pretenden impor os reintegracionistas (incluídos os da "delegación de observadores da Galiza" que participou nas reunións de debate do Acordo), a base III deixa ben claro que na ortografía portuguesa actual *ch* representa sempre o mesmo son tradicional do *x* (p.e. *queixo*, *xis*); as letras *g* e *j* nunca se pronuncian coma o *x*, senón con outro son ben diferente (p.e. *queijo*, *giz*); *c* e *ç* representan sempre un son diferente de *z* (p.e. *acedo* vs. *azedo*); do mesmo modo, o grupo *-ss-* e o *-s-* escrito entre dúas vocais (p.e. *acesso* vs. *aceso*) teñen pronuncias diferentes; a letra *x*, á parte do seu valor tradicional e do valor latino /ks/ (p.e. *complexo*), ten nalgúñas palabras o mesmo valor ca *c*, *ç*, *-ss-* (p.e. *próximo*) e noutras o mesmo ca *-s-*, *z* (p.e. *exército*).

Tampouco parece moi desexable (e con certeza nada pedagóxico) que persistan, en medio dun sistema de representación das sibilantes xa de por si tan complicado, casos en que os dous fonemas alveolares /s/ e /z/ teñen exactamente a mesma representación gráfica: a letra *s* precedida de *n* ou de *b*. Así, en *transação, transalpino, transato, transe, transeunte, transição, transido, transigência, transistor, transitar, transoceânico, transumano, transumância*, etc., o *s* representa /z/, pero en *transeção, transecular, transepto, transexual, Transilvânia, transônico/transónico, transubstanciar, transudar, transunto*, etc., o *s* representa /s/. Outro tanto pasa con *obséquias* e toda a familia de *obséquio, obsequiar*, etc., nas cales o *s* ten o valor de /z/, a pesar de que en *obsecrar, obsedar, obsequente, observar, obsessão, obsidiana, obsoleto*, etc., representa /s/. Non creo que esta situación contribúa moito a facilitala aprendizaxe da ortografía, tanto ós nenos nativos coma ós adultos que, sobre todo nos países africanos de lingua portuguesa, realizan a súa alfabetización en condicións de extrema precariedade. E sen dúbida que é un motivo de permanentes confusións para os estudantes estranxeiros de portugués.

Por último, resulta bastante curioso pretender manter *g* e *j* como grafías diferentes ante *e* e *i*, baseándose implicitamente en razóns etimolóxicas, cando desde sempre a práctica ortográfica do portugués fai alternar ámbalas letras dentro das mesmas unidades léxicas, na escrita de moitos verbos da segunda e da terceira conxugación (p.e. *exigir, exijo, exiges, exija, abranger, abranjo, abrangia, abranja*). A única postura coherente coa diferenciación etimolóxica sería semellante á adoptada polo francés, que escribe *changeons, changeais*, etc. e non **chanjons, *chanjais*, en harmonía con *changer, changes*, etc. Persoalmente considero innecesaria esta fidelidade á etimoloxía e asumo como válida a alternancia da ortografía portuguesa. Pero tamén entendo que se nos verbos non se practica a distinción etimolóxica entre *g* e *j*, tampouco hai motivos para seguir manténdoas nos outros casos.

4. A base IV, relativa á supresión das consoantes que non se pronuncian, é a única que instaura medidas decididamente racionalizadoras da escrita portuguesa. Non obstante, debe terse en conta que a solución a que se chega era a xa vixente na norma escrita brasileira: as consoantes *c, p, t, b, g, m* (nos grupos eruditos *cc, çç, ct, pc, pç, pt, tm, bd, bt, gd, mn*, etc.) escríbense ou non segundo se pronuncien ou non, e en consecuencia as palabras que teñen diversidade de pronuncias admiten tamén dúas grafías. Por tanto, o mérito dos redactores do *Acordo* consiste non en discorreren unha norma autenticamente racionalizadora, senón na lucidez de veren que neste punto a única posibi-

lidade de chegarse a un acordo de ortografía unificada pasaba pola aplicación da norma máis racional, unha vez que os brasileiros non irían admitir unha complicación gratuita da súa ortografía⁷. É unha pena que os brillantes argumentos exhibidos na Nota Explicativa do *Acordo* para convence-la teimosa opinión pública portuguesa da necesidade da supresión das consoantes que non se pronuncian e, en definitiva, da bondade dunha "grafia com base na pronúncia" (4.3), non levase os redactores a eliminaren definitivamente o *h* inicial e o *x* de orixe erudita cando xa non soa /ks/, por non falarmos da necesaria simplificación de grafías homófonas, etc.

5. Outra das bases que nada novo introducen respecto ós usos vixentes nas anteriores normas ortográficas, é a base V, relativa ás vocais átonas. Neste punto, pouco se pode variar a actual ortografía, dadas as grandes diferencias de pronuncia existentes entre Portugal e o Brasil. Pero, así e todo, creo que sería posible ir modificando palabras como *côdea*, *fêmea*, *lêndea*, *távoa*, *polir*, etc., que practicamente sempre se pronuncian como *côdia*, *fêmia*, *lêndia*, *távua*, *pulir*, etc.⁸ E nos demais casos, un estudio pormenorizado das pronuncias máis xeneralizadas nos diversos países de lingua portuguesa, con certeza que viría demostra-la posibilidade de substituír moitos dos *e* e dos *o* que sempre se pronuncian como *i* e *u*. De feito, as irregularidades morfofonolóxicas non van deixar de estar presentes na lingua por moito que a ortografía tente ocultalas debaixo dunha aparente uniformidade.

6. Aínda que tamén tradicional, máis discutible nos parece a representación das vocais nasais, que ten graves repercusións por causa da caprichosa disparidade que presenta en fin de palabra. Na base VI 1º dise que, cando unha vocal nasal aparece a final de palabra, a nasalidade se representa "por *n* se é de timbre diverso de *a* e está seguida de *s*". En consecuencia, as palabras *cármens*, *dólmens*, *édens*, *lúmens*, *plânctons*, entre outras (cf. base IX 2º e 5º), acaban en vocal nasal seguida de *s*, e suponse que os seus respectivos singulares (*cármem*, *dólmen*, *éden*, *lúmen*, *plâncton*, etc) acaban simplemente en

---

⁷ A Nota Explicativa do *Acordo* fala da "convicção de que não haverá unificação ortográfica da língua portuguesa se tal disparidade não for resolvida" (4.2. e), e aínda que "tal disparidade ortográfica só se pode resolver suprimindo da escrita as consoantes não articuladas, por uma questão de coerência, já que a pronúncia as ignora, e não tentando impor a sua grafia àqueles que há muito as não escrevem, justamente por elas não se pronunciarem" (4.2. f).

⁸ Nótese que nalgúns casos se establecería unha maior regularidade con outras formas da mesma orixe: *fêmia*, *feminino*, *femíneo*, *feminista*; *távua*, *tábua*, *tabular*, *tabuleiro*, *tabuleta*; *pulir*, *pulo*, *pules*, *pule*, *pula*, *pulas*, *pulamos*...

vocal nasal. O problema é que tales palabras acaban en *n* nas súas formas singulares, e a base VI 1º di claramente que a nasalidade se representa "pelo til, se essa vogal é de timbre *a*; por *m*, se possui qualquer outro timbre e termina a palavra; e por *n*, se é de timbre diverso de *a* e está seguida de *s*". Logo, esas palabras deberían escribirse *carmem*, *dolmem*, *edem*, *lumem*, *plânctom*!?. Isto é imposible, dado que *-em* é a representación dun ditongo nasal en posición final de palabra (p.e. *quem*, *bem*, *podem*, *sabem*); pero o caso é que *-ens* é tamén a representación dese mesmo ditongo cando vai seguido de *s* (p.e. *bens*, *homens*, *marginens*, *vens*, *tens*).

A raíz desta situación é a propia diversidade de representacións da nasalidade vocálica (til, *m* ou *n*) en fin de palabra, pero sobre todo a incompreensible alternancia que se establece entre *-m* e *-ns* tanto na flexión verbal (p.e. *tu tens*, *ele tem*, *tu tem-lo*) coma na nominal (p.e. *fim*, *fins*, *bom*, *bons*, *atum*, *atuns*). Isto provoca serios problemas de adaptación do caudal permanente de palabras estranxeiras e cultismos de orixe grega ou latina que se escriben con *-n* final. ¿Deben considerarse estas palabras como acabadas en consoante nasal e pronunciarse, en contra das regras fonotácticas da lingua portuguesa, con [n]? Ou, polo contrario, ¿deben adaptarse á pronuncia do vocabulario patrimonial e considerarmos que nelas o *-n* é un sinal máis de representación da nasalidade vocálica en final de palabra (como xa o é, por outra parte, en interior de palabra)? Non é outro o motivo da diversidade de plurais que mostran estas voces (cf. base IX 2º e 5º): *dólmenes*, *édenes*, *líquenes*, *plânctones*, etc., *dólmens*, *édens*, *líquens*, *plânctons*, etc. En Portugal considérase sempre que acaban en consoante, en canto no Brasil se acostuma tratálas como acabadas en vocal nasal, por iso reciben plurais en *-nes* e en *-ns*, respectivamente.

A carencia do *-n* final como grafía normal, asumida tanto para o vocabulario patrimonial coma para o de orixe erudita, e, especialmente, a disparidade de representación da nasalidade co *a* e coas restantes vocais a fin de palabra (*ã* pero *-om*, *-im*, *-um*; sen embargo *-am* é igual a *ão*), provocan unha situación de anormalidade respecto das demais linguas que utilizan o alfabeto latino⁹ (español, inglés, alemán, francés...) e mesmo de linguas que, escribíndose con outros sistemas gráficos, chegan a nós mediante transcricións que tamén mostran enes finais (grego, árabe, ruso, hindi, chinés, xaponés...). Isto é a causa das grandes dificultades de adaptación ó portugués escrito das voces científicas e técnicas e das estranxeiras en xeral, que teñan *-n* ou

---

⁹ Salvando o caso de linguas coma o italiano, que carece case por completo de palabras acabadas en consoante.

-am na lingua de orixe. Sirvan de exemplo desta caótica situación as adaptacións *islā*, *islame*, *islão*, por *islam*; *Irā*, *Irão*, por *Iran*; *afegā*, *afegane*, *afegão*; *ímā*, *íman*; *cânon*, *cânone*; *visão* (!), *visom*, *vison*; *bidão*, *bidom*, por *bidon*; *electrão*, *eléctron*; *ião*, *íon*; *plancto*, *plâncton*; *planctos*, *plânctons*, *plânctones*; *iene* por *yen*; *abdome*, *abdómen*; *abdomes*, *abdómens*, *abdómenes*, etcétera.

Por desgracia, os redactores do *Acordo*, en vez de encararen o problema con tódalas súas consecuencias e de tentaren establecer unhas regras racionais de representación das vocais e ditongos nasais, optan por deixa-las cousas como están, posibilitando que a adaptación deste tipo de novas voces vaia introducindo cada día máis discrepancias entre os usos dos diversos países de lingua portuguesa (véxase, só como exemplo do que xa non ten remedio, o *íman*, pl. *ímanes*, de Portugal, e o *ímā*, pl. *ímās*, do Brasil).

7. A base VII, relativa ós ditongos nasais e non nasais, é unha concesión máis ós usos tradicionais, pouco ou nada coherentes neste punto. En primeiro lugar, polo que se refire ós ditongos non nasais¹⁰, parece establecerse unha regra que leva a representa-lo segundo elemento do ditongo (a semivocal) por medio de *i* ou de *u*, e, en congruencia con ela, estipúlase que se debe escribir *ui*, e non *ue*, a secuencia final que aparece "nas formas de 2ª e 3ª persoas do singular do presente do indicativo e igualmente na da 2ª persoa do singular do imperativo dos verbos em -uir: *constituis*, *influi*, *retribui*" (2ª a). Pero, de modo excepcional e sen ningún motivo que o xustifique, admítense as grafías *ae* e *ao* para representa-los ditongos de *Caetano*, *Caetana* (e derivados), e das contraccións *ao* e *aos*.

Claro que isto non é nada, se o comparamos coa situación caprichosa dos ditongos nasais. Estes conservan en xeral a representación propia dos hiatos medievais (*āe*, *āo*, *ōe*), en vez de representaren a semivocal por medio de *i* e *u* como corresponde ós ditongos. Sen embargo, nun deles alterna a representación antiga (*āe*) con outra máis adecuada á realidade da pronuncia actual (*āi*), aínda que esta estea de feito limitada a catro ou cinco palabras de uso pouco frecuente. O ditongo nasal de *muíto* (e *mui*), sen embargo, si ten a semivocal representada por *i*, pero en cambio non ten nada que represente a súa nasalidade, "por obediência à tradição". O ditongo *ōe*, pola súa parte, escríbese da mesma maneira ca unha secuencia de vocais nasais

---

¹⁰ O texto do Acordo di "ditongos orais", pero está claro que tódolos ditongos, coma tódolos sons da lingua portuguesa, son "orais", isto é, son emitidos a través da boca, tanto se son nasais ("oro-nasais") coma se non o son.

de pronuncia ben diferente, como se pode apreciar na flexión do verbo *pôr* (*põe*, *pões*, *põem*) e tódolos seus derivados, en que *põe* e *pões* teñen o ditongo [õ] e *põem* a secuencia [õẽ] ou [õjẽ] ou [õjẽ]. Por outro lado, o ditongo *ão* presenta unha curiosa alternancia con *am* na súa representación, pois en calquera clase de palabras, e independentemente da posición do acento, o normal é usar *ão* (*mão*, *mãozinha*, *não*, *tão*, *sótão*, *sotãozinho*), pero na flexión verbal só se utiliza *ão* nas formas agudas (oxítonas), sendo substituído nas outras por *am* (*estão*, *terão*, *vão*, *dão*, *comerão*, *beberão*, *andarão*, etc., pero *comeram*, *beberam*, *andaram*, *comeriam*, *comiam*, *comam*, *andam*, etc.).

A pesar de todo, o caso de máxima incongruencia na representación dun ditongo nasal é sen dúbida o que afecta ó escrito como *em* ou *en*. Cando aparece en posición final de palabra sen vir seguido de *s*, a representación *em* permite identificalo sen problemas (*cem*, *bem*, *sem*, *quem*, *comem*, *sabem*, *alguém*, *armazém*), xa que nesta mesma situación o *ê* nasal [ẽ] se representa por *en* (*líquen*, *dólmén*, *sêmen* /*sêmen*), a pesar do exposto na base VI 1ª. Pero, cando aparece en interior de palabra ou en posición final seguido de *s*, resulta imposible distinguilo da simple vocal nasal, xa que coinciden totalmente as súas representacións: *margens*, *ordens*, *bens*, *tens*, *Bemposta*, *Alentejo*, *Benfica*, *enquanto*, *benquisto*, *enfim*, *nuvenzinha*, *homenzarrão*, etc., con ditongo nasal, e *cármens*, *dólmens*, *emprego*, *sempre*, *lento*, *enfiar*, etc., con vocal nasal. ¿Como podemos saber, ante unha grafía *em* ou *en*, se estamos ante un ditongo ou ante unha simple vocal? A ortografía tradicional non nolo permite e o actual *Acordo* persiste, irresponsablemente, na perpetuación dunha homografía que pode ter graves repercusións, por canto posibilita a aparición e consolidación de pronuncias diverxentes naqueles países en que a alfabetización non dispón de moitos medios, e onde unha boa parte da poboación accede ó portugués mediante a aprendizaxe como lingua segunda.

8. Desde a base VIII ata a base XIII desenrólanse as regras relativas á acentuación, tema que, xunto coa supresión das consoantes nos grupos eruditos, constituía o principal motivo de diverxencia entre as ortografías de Portugal e do Brasil. Tamén neste caso prevalece en xeral o criterio de fidelidade á pronuncia, admitíndose en consecuencia dúas acentuacións diferentes cando hai dúas pronuncias diferentes da mesma palabra naqueles dous países (cf. base VIII: *bebé* /*bebê*, *bidé* /*bidê*, *ró* /*rô*, *judô* /*judó*, etc.; base IX: *sêmen* /*sêmen*, *fêmur* /*fêmur*, *tênis* /*tênis*, *Vênus* /*Vênus*, etc.; base XI: *cómodo* /*cômodo*, *género* /*gênero*,

Amazônia [*Amazônia*, *ténue* /*tênue*, etc.¹¹). A pesar da consolidación deste principio de uso lóxico, persisten e -o que é máis grave aínda- créanse certas regras de acentuación que son de difícil xustificación.

As regras de acentuación vixentes ata agora en todo o ámbito do portugués marcaban con acento agudo os ditongos tónicos iniciados por vocal media-baixa, *éi*, *éu*, *ói*, de calquera tipo de palabras, isto é, tanto das agudas (oxítonas) coma das graves (paroxítonas) e, claro está, tamén das esdrúxulas (proparoxítonas), que se acentúan sempre. A finalidade deste acento era unicamente distinguir estes ditongos dos máis habituais, con vocal media-alta, *ei*, *eu*, *oi*, (que en xeral non se acentúan) unha vez que a función de indicar sílaba tónica era claramente redundante: *anéis*, *batéis*, *fiéis*, pl. de *anel*, *batel*, *fiel*, pero *ameis*, *bateis*, *fiéis*, de *amar*, *bater*, *fiar*; *céu*, *troféu*, *véu*, pero *eu*, *seu*, *comeu*, *museu*; *heróico*, *protéico*, pero *biscoito*, *respeito*, etc. Na nova ortografía unificada elimináronse estes acentos agudos nas palabras paroxítonas porque "existe oscilación em muitos casos entre o fechamento e a abertura" na articulación de tales ditongos (base IX 3º) ou, dito doutro modo, porque había palabras que levaban acento no Brasil e non o levaban en Portugal (p.e. *assembléia*, *idéia*, *apóias*, *apóie...*), debido ás diferencias de pronuncia. O lamentable é que deste modo se rompe a regularidade e o sentido dunha regra que pretendía manter diferenciados sempre os ditongos con vocal media-alta dos ditongos con vocal media-baixa. Se agora tal distinción deixa de facerse nas palabras paroxítonas, ¿para que se continúa a manter nas oxítonas? ¿Que sentido pode ter acentuar *éi*, *éu*, *ói* nuns casos e noutros non? E, por outra parte, se as actuais regras de acentuación consagran a duplicidade de acentuacións aténdose ó principio de fidelidade á pronuncia, ¿por que razón se viola ese principio neste caso, e non se permite seguir acentuando *éi* e *ói* nos casos en que é así que se pronuncia?

Outra incongruencia que se instaura nas regras de acentuación e que tamén prexudica exclusivamente a norma brasileira é a que se deduce implicitamente da base IX 2º a: as palabras paroxítonas acabadas en *-ens* deberán acentuarse ou non, segundo os seus singulares sexan respectivamente *-en* ou *-em* (p.e. *cármens*, *dólmens*, *líquens*, pero *margens*, *ordens*, *virgens*). Ata agora estas palabras non se acentuaban nunca, dado que xa se acentúan as oxítonas correspondentes (p.e. *armazéns*, *desdéns*, *provéns*, *reténs...*). Con este novo uso, as regras de

---

¹¹ Na base XI 3º invéntase unha alternancia gráfica entre *fêmea* e *fêmea*, que non existía ata agora, xa que en todo o ámbito do portugués se escribe e se di *fêmea*. Parece mentira que nos encontremos ante un texto redactado por portugueses e en Portugal, pois nesta alternancia, coma en tódalas demais recollidas neste parágrafo, a forma con acento agudo, de existir, tería que se-la utilizada en Portugal.

acentuación deixan de depender única e exclusivamente da forma do vocábulo que se acentúa, para introduciren consideracións relativas a outras formas relacionadas morfoloxicamente; ou sexa, non basta con sabermos en que letras acaba, cantas sílabas ten e en cal delas vai o acento de intensidade, senón que temos que saber cal é a forma de singular correspondente e se esta se acentúa ou non.

Unha vez que tódalas palabras non oxítonas acabadas en *-ans*, *-ins*, *-ons* e *-uns*, virtuais ou existentes, deben levar acento gráfico, independentemente de que os seus singulares teñan *-n* ou *-m* final (cf. *écrans*, *flautins*, *bombons*, *prótons*, *alguns*, *álbuns*), o único fin da dobre acentuación das acabadas en *-ens* só pode ser distingui-las palabras acabadas en ditongo das acabadas en vocal simple, diferencia marcada no singular mediante o *-m* e o *-n*. Ora ben, ¿ten algún sentido indicar se unha palabra leva vocal ou ditongo na última sílaba, mediante un acento na sílaba anterior? E ademais ¿é consecuente facelo só nas palabras paroxítonas¹²? Sinceramente, o medio máis lóxico de diferenciarlos dous grupos de palabras sería representar en tódolos casos o ditongo nasal por medio dun ditongo gráfico (p.e. *ēi*).

Continuando coas palabras acabadas en *-em*, *-ens*, podemos seguir a acumular incongruencias, esta vez tradicionais, ó considerármolo texto da base VIII 1º c. Tódalas regras relativas á acentuación de palabras oxítonas se aplican por igual a monosílabos e polisílabos, excepto nas palabras acabadas en *-em* e *-ens*: nestas, só se acentúan as de máis de unha sílaba (p.e. *tem*, *tens*, *vem*, *vens*, *bem*, etc., pero *detém*, *reténs*, *advém*, *provéns*, *também*, etc.). Ademais, mentres en tódolos casos o acento agudo colocado sobre as letras *a*, *e*, *o* indica que estas representan as vocais "abertas" /a/, /e/ e /o/, por oposición ó acento circunflexo, que, coas mesmas letras, representa as vocais "fechadas" /æ/, /ɛ/ e /ɔ/, nas palabras acabadas en *-em*, *-ens*, o acento agudo está, de modo completamente excepcional, representando vocais nasais e por tanto "fechadas". Tamén por tradición e de modo igualmente excepcional (base IX 5º c), nestas palabras a oposición de acentos agudo-circunflexo (p.e. *detém* /*detêm*, *mantém* /*mantêm*, *provém* /*provêm*...) non se corresponde co uso xeral, senón que as formas con acento circunflexo teñen vocais iguais ás formas con acento agudo, pero teñen dúas en vez de unha, ou sexa, son palabras paroxítonas (graves) e non oxítonas (agudas) como a súa forma gráfica podería facer crer.

¹² En palabras como *armazéns* ou *espécimens* o acento só pode indica-la sílaba tónica, xa que tanto as palabras oxítonas acabadas en *-ens* coma as palabras esdrúxulas (proparoxítonas) de calquera tipo sempre se acentúan.

Resulta en verdade difícil comprender por que as formas verbais *têm* e *vêm*, cos seus respectivos derivados, deben escribirse como monosílabos cando existen na tradición portuguesa as formas *têem* e *vêem*, que representan de maneira correcta a realidade da súa pronuncia, en coherencia con *põem*, e aínda coas formas tamén bisílabas --se ben con vocal tónica non nasal-- *leem*, *creem*, *veem*, *deem*.

A propósito das formas verbais *creem*, *deem*, *leem* e *veem*, dous novos puntos en que se actúa con moi boa lóxica nas regras de acentuación son aqueles en que se suprimen os acentos circunflexos das ditas formas verbais, cos seus correspondentes derivados (base IX 7º), e maillos das palabras acabadas en *-oo* (p.e. *voo*, *enjoo*, *perdoo...*; base IX 8º), casos todos en que tal acento era innecesario tanto para indica-la sílaba acentuada coma para marca-lo timbre da vocal.

9. Perfectamente coherentes --en si mesmas e coas regras xerais de acentuación expostas nas outras bases-- aparecen as regras de acentuación das vocais tónicas *i* e *u* (base X), a non ser porque no parágrafo 2º se afirma unha cousa tan disparatada como que as palabras *bainha*, *moinho*, *rainha*, etc., non se acentúan porque o *i* forma sílaba coa consoante transcrita por *nh*. Creo que está fóra de dúbida que o único silabeo posible destas palabras en portugués é *ba-i-nha*, *mo-i-nho*, *fu-i-nha*, etc., de maneira que o *i* forma sílaba por si só. Aténdonos a isto (cf. base X 1º), estas palabras deberían levar acento gráfico, pero a realidade é que o parágrafo 2º, amparándose no motivo comentado, e a tradición ortográfica, por outros motivos, institúen explicitamente que non o leven. ¿A que debemos facer caso?

Con todo, e a pesar de recoñece-la súa coherencia, penso que as regras de acentuación contidas nesta base --e outro tanto podería dicirse das demais-- son excesivamente complicadas e, como poderá confirmar calquera que se dedique ó ensino do portugués a nativos ou a estranxeiros, son extremadamente difíciles de memorizar¹³.

10. Para finalizar coas regras de acentuación, paréceme necesario facer un par de comentarios ás bases XII e XIII, relativas ó uso do acento grave e á supresión dos acentos nas palabras derivadas.

Polo que se refire ó acento grave, creo que se debería recoñecer explicitamente que o seu valor orixinal é representar unha vocal "aberta", /a/, /e/ ou /o/, en sílaba átona, e que para tal efecto pode con-

---

¹³ Pensese, por exemplo, en que o galego ten unha única regra, fácil de memorizar e aplicada sen excepcións, para o tema que a presente base necesita desenrolar a través de sete parágrafos.

tinuar a ser empregado en literatura sempre que se desexa reproducir unha pronuncia "dialectal" concreta (p.e. *côração*, do norte do Brasil, *pàdeiro*, *esquêcer*, de Portugal).

Por outra parte, talvez fose necesario elimina-la contracción da preposición *a* cos demostrativos *aquele*, *aquela*, *aquilo*, etc., porque no Brasil as formas con e sen acento soan exactamente igual e, cando se necesita expresar de modo inequívoco a presenza da preposición, recórrese a desface-la contracción pronunciando *a aquele*, *a aquela*, *a aquilo*, etc.¹⁴ En Portugal non habería ningún problema con isto, dado que na fala unha secuencia de dous *a* átonos soa igual a un *à* (cf. *a alegria*, *tinha-a*, pronunciados como "*àlegria*" e "*tinhá*").

Os adverbios en *-mente* e os nomes con *-zinho*, *-zito* (e se cadra tamén con outros sufixos iniciados en *z*) son palabras complexas tanto do punto de vista fonolóxico coma morfolóxico, non equiparables ás demais derivadas por sufixación, tal como demostra o timbre das súas vocais, a dobre acentuación e, no caso dos nomes, a dobre flexión de xénero e número (cf. *irmãozinho*, *irmãzinha*; *animalzinho*, *animaizinhos*). Por iso deberían, na miña opinión, recibilo mesmo tratamento gráfico cás palabras compostas e as derivadas por prefixación que se encontran en situación semellante (cf. bases XV e XVI).

11. A calquera que se teña molestado en ler atentamente as demoradas explicacións e xustificacións que, para a supresión das consoantes non articuladas, para o sistema de acentuación gráfica e para o emprego do trazo, se expoñen ó longo de máis de once páxinas da Nota Explicativa ó *Acordo Ortográfico*, non poderá deixar de resultarlle sorprendente que á abolición da diérese (*trema*) non se dediquen máis ca once liñas. E máis se nestas once liñas a única razón que se dá consiste en que "generalizar a supressão do trema é eliminar mais um factor que perturba a unificação da ortografia portuguesa" (7.2). Todo parece indicar que no mercadeo da elaboración do acordo, ós brasileiros tocoulles ceder na diérese¹⁵ para compensar que os portugueses cedesen nas consoantes non pronunciadas, pois nos demais aspectos nada se "unifica" e moi pouco se innova. A diérese, utilizada na actualidade só pola ortografía brasileira, tiña unha razón de ser moi consistente: distinguía nas secuencias *gue*, *gui*, *que* e *qui* cando o *u* se pronunciaba e cando non. A imposición acrítica do uso portugués neste

¹⁴ De feito, como indica Aurélio Buarque de Holanda (1986: s.v. *àquele*), mesmo na lingua literaria "há muitos exemplos do emprego, corretíssimo, de *aquele(s)*, *a aquela(s)*, sem a contração".

¹⁵ Ademais de cederen nos acentos de *assembléia*, *idéia*, *apóias*; *vôo*, *enjoô*, etc., xa comentados.

punto vai aumenta-los problemas de aprendizaxe a partir da escrita (só recorrendo ó dicionario poderá saberse se se pronuncia o *u* destas secuencias en cada palabra nova) e vai permitir que xurdan pronuncias diverxentes (cf. *bilingue*, *bilíngüe*), que constituirán un novo factor de desagregación da lingua.

12. Nas bases XV, XVI e XVII expóñense as regras relativas ó emprego do trazo de unión (o *hifen*), que consisten, como admite expresamente a Nota Explicativa, nunha reformulación máis clara e simple das regras xa vixentes, sen cuestionalas máis ca nun punto marxinal (*hei de*, *hás de*, *hãõ de*). Como queira que o uso do trazo é sobre todo convencional, sen ter as máis das veces ningunha xustificación na pronuncia ou en calquera outro plano da realidade lingüística, prescindimos de calquera consideración sobre este aspecto da ortografía portuguesa, salvo o xa dito a propósito do *h* inicial (v. 2) e mais dos adverbios en *-mente* e os nomes en *-zinho* e *-zito* (v. 10).

13. A primeira parte da base XVIII, que recolle os usos permitidos do apóstrofo, resulta excesiva, e a maior parte dos casos nela recollidos deberían ser abolidos por extravagantes. Moi en especial, os de pronomes átonos realzados por medio de maiúscula, exemplificados no texto con frases tan esquisitas coma *confiamos n'O que nõs salvou*, *esse milagre revelou-m'O*, *pugnemos pel'A que é nossa padroeira*, etcétera.

Máis estraña aínda parece a inclusión de *Sant'Iago* entre as "ligações das formas *santo* e *santa* a nomes do hagiológiu, quando importa representar a elisión das vogais finais *o* e *a*", porque con isto se está afirmando que *Santiago* procede da aglutinación de **Santo Iago*. Sen embargo, na lingua portuguesa non hai ningunha palabra patrimonial que comece por *ia-*, *ie-*, *io-*, *iu-*: as únicas que se poden encontrar nos dicionarios son voces eruditas de orixe grecolatina (*iambo*, *iamologia*, *iataléptica*, *iode*, *iónio*, *ionizar*, *iota*, etc.), préstamos das linguas indíxenas da América ou da África (*iaca*, *iagatiguaçu*, *iãndom*, *ietim*, *iobó*, *iorimãs*, *iuçá*, etc.) e uns poucos préstamos doutras orixes diversas (*ianque*, *iaque*, *iate*, *ieboxi*, *iene*, *ioga*, *iogurte*, *ioið*, *iuraco*, *iurte*, etc.). Esta simple constatación axuda a comprender que *Iago* non pode ser un nome portugués patrimonial e que, en consecuencia, *Santiago* non pode proceder de **Santo Iago*, senón que se remonta á aglutinación latina de *Sanct(u) Iacobu*. Se o nome latino *Iacobus* tivese deixado descendencia por separado, esta sería algo así como **Jago* ou **Jagó*. Por tanto, o nome *Iago* en portugués (coma en galego) só pode ser ou ben o resultado dunha falsa regresión erudita a partir de *San-*

tiago, ou ben un simple calco de *Yago*, sexa este o nome castelán ou, como suxire J.P. Machado (1984: 789), o nome galés do coñecido personaxe do *Otelo* de Shakespeare¹⁶. Outra cousa diferente, que non mereceu a atención dos redactores do *Acordo*, é o nome tradicional e ben vivo en portugués *Tiago*, que pode proceder dunha deglutinación popular *San-Tiago* (cf. *Telmo* < *San-Telmo* < *Sant'Elmo*), aínda que se cadra non carece de relación co nome *Diago*, de uso frecuente na época medieval¹⁷.

15. A base XIX, dedicada ó emprego das maiúsculas, e a base XX, relativa á división silábica, conteñen en xeral regras bastante coherentes e claras. Sen embargo, polo que se refire a esta última, continúa sen resolverse a contradición tradicional de dividir en dúas sílabas gráficas os dígrafos *rr* e *ss*, cando representan cada un deles un son único, que se pronuncia nunha única sílaba.

Coa única excepción, non mencionada expresamente, do *x* con valor de /ks/, que por razóns obvias non se pode dividir en dúas sílabas como corresponde á pronuncia soletrada (/ak-si-la/ a-xi-la), o principio para a división silábica das palabras é a "soletração". Se esta se aplica en tódolos casos nas cinco regras recollidas na base XX, ¿por que razón, que non sexa un mimetismo extemporáneo do latín¹⁸, temos que separar por escrito *car-ro* e *mas-sa* onde dicimos *ca-rro* e *ma-ssa*? Pretender introducir estas secuencias entre as de "duas consoantes que não constituem propriamente grupos" (base XX 2º) é o resultado dun xogo de palabras que se repite ambiguamente en diversas partes do *Acordo*: ¿falamos de dúas **letras** consoantes ou de dous **fonemas** consoantes? Se falamos de **letras**, tamén *ch*, *lh* e *nh* son "sucessões de duas consoantes que não constituem propriamente grupo". ¿Suxiren os redactores que se escriba entón *mac-ho*, *mal-ha*, *man-ha*? Se, polo contrario, estamos falando de **fonemas**, está claro que *rr* e *ss*, do mesmo modo ca *ch*, *nh* e *lh*, non son "sucessões de duas consoantes" e, en consecuencia, habería que escribir *ca-rro* e *ma-ssa*, igual que escribimos *ma-cho*, *ma-lha* e *ma-nha*.

---

¹⁶ En textos antigos, por exemplo *Vidas e Paixões dos Apóstolos* (Brihuega 1989), constátase a alternancia de *Sancti*ago co presumible galicismo ou italianismo *Jacome* (p. 96 e 98) e co cultismo *Jacobo* (p. 389), pero nunca aparece *Iago*.

¹⁷ Cf. o uso de *San Diego* por *Santiago* en castelán, testemuñado en obras tan clásicas coma o *Quixote*.

¹⁸ Como é sabido, en latín as grafías *rr* e *ss*, igual ca *ll*, *mm*, *nn*, *cc*, *tt*, etc., representaban secuencias de dúas consoantes iguais, que se pronunciaban en dúas sílabas diferentes, tal como acontece hoxe no italiano.

A repetición do trazo a principio da liña seguinte cando na translineación dunha palabra o final de liña coincide cun trazo xa existente (p.e. *apoía-/ /-los*; base XX 6°), a pesar de basearse con razón na "clareza gráfica", é de difícil cumprimento nos textos procesados por medio de ordenador. Isto debería, na miña opinión, ser motivo suficiente para lle dar carácter optativo, se non para eliminala definitivamente¹⁹.

16. En resumo, o *Acordo Ortográfico da Língua Portuguesa* móstrase nos inequivocamente como un artefacto político que tiña como único obxectivo alcanzar unha norma ortográfica única, sen reparar moito nos medios nin na coherencia do resultado²⁰. Deste modo, os convincentes argumentos que se exhiben para xustificar algunhas das solucións máis difíciles de admitir para a opinión pública portuguesa, utilízanse só para superar eses puntos conflictivos, pero non levan de ningún modo a unha aplicación consecuenta nos restantes aspectos da ortografía tradicional.

É por iso, tamén, que as únicas medidas totalmente innovadoras se reducen á supresión duns poucos acentos (*vêem, lêem, dêem; pêlo, pélo, pólo; argúis, argúem...*) e á inclusión, máis formal do que práctica, das letras *k, w* e *y* no alfabeto, limitándose os demais casos a un *mercadeo* entre as normas portuguesas e as brasileiras. Os portugueses ceden na representación das consoantes non pronunciadas (*directo, óptimo, acção...*) e no uso do trazo na perífrase "*haver de + infinitivo*" (*hei-de falar, hás-de vir...*), en troca de que os brasileiros cedan no uso da diérese (*agüentar, tranqüilo, quinquênio...*), no acento dos ditongos *êi, ôi* en palabras graves (*idéia, assembléia, apóias, apóies...*) e mais no acento das palabras acabadas en *-oo* (*vôo, enjôo, perdôo...*). Ademais, afectará na práctica só ós brasileiros a nova, e ilóxica, acentuación diferenciada das palabras graves acabadas en *-ens* (*dólmens, líquens, cármens; ordens, virgens, margens...*). Como resultado, gaña un mínimo de simplicidade a ortografía vixente en Portugal, e perde moita cohe-

---

¹⁹ Fóra do galego e o portugués, non coñecemos ningunha lingua que repita o trazo de unión a principio de liña na translineación dunha palabra.

²⁰ O texto do *Acordo Ortográfico da Língua Portuguesa* publicado polo Goberno portugués en 1991 contén exactamente os mesmos erros mecanográficos do *Projecto de Ortografía Unificada* difundido pola *Academia das Ciências de Lisboa* en 1990. Por exemplo, na base VII 1°, na enumeración dos ditongos "orais", faltan claramente *oi* e *ói*; na base X 2° aparecen as grafías "*at-rairã*" e "*demiurgo*", en vez de *atrain* e *demiurgo*; na base XX silábase *hi-pe-ra-cú-sti-co*. Isto basta para dar idea do interese posto na súa lectura polos políticos encargados de aprobalo, ou entón da súa competencia na materia.

rencia a ortografía vixente no Brasil (excepto no caso de *vôo*, *enjôo*, etc.).

A "unificación", así e todo, continúa a ser máis aparente ca real, pois a diversidade de pronuncias obriga a manter dobres graffas en palabras con diversos grupos consonánticos eruditos: *aspecto* /*aspeto*, *facto* /*fato*, *concepção* /*conceção*, *corrupto* /*coruto*, *peremptório* /*perentório*, *amígdala* /*amídala*, *amnistia* /*anistia*, *indemne* /*indene*, *aritmética* /*arimética*, *subtil* /*sutil*, etcétera. Persisten igualmente as diferencias de acentuación en grande número de palabras que teñen pronuncias diferentes en Portugal e no Brasil: *bebé* /*bebê*, *puré* /*purê*, *judô* /*judoo*, *metrô* /*metro*, *sémen* /*sêmen*, *fémur* /*fêmur*, *pônei* /*pônei*, *ténis* /*tênis*, *bónus* /*bônus*, *andámos* /*andamos* (pasado), *fenómeno* /*fenômeno*, *género* /*gênero*, *Amazônia* /*Amazônia*, *ténue* /*tênue*, etcétera. Tampouco estará unificado un aspecto que escapa do meramente ortográfico, con grandes repercusións morfolóxicas e fonolóxicas, o plural das palabras acabadas en *-n* (de orixe estranxeira ou erudita), que en Portugal é *-nes* en canto no Brasil é habitualmente *-ns*. E, naturalmente, un bo número de casos asistemáticos (*úmido* /*húmido*, *umedecer* /*humedecer*, *ímã* /*íman*, *visom* /*visão*, *tampouco* /*Itão-pouco*, *preamar* /*preia-mar*, *iugoslavo* /*jugoslavo*, etc.) permanecen á marxe dos puntos tratados no *Acordo* e por tanto seguirán a escribirse (e a pronunciarse, conforme os casos) de modo diferente no Brasil e en Portugal²¹.

Como contrapartida da "ortografía unificada", o *Acordo* contén unha serie de desatinos que sen dúbida poñen en causa a competencia, ou cando menos a seriedade, con que foi elaborado:

a) Afírmase que en palabras como *bainha*, *moinho* ou *fuinha* o *i* non se acentúa porque forma sílaba coa consoante seguinte.

b) Entre as palabras con acentuación (e pronuncia) diverxente en Portugal e no Brasil inclúese o par *fêmea* /*fêmea*, inventándose así a forma *fêmea*, que ata agora non se coñecía en ningún dos dous países.

c) Interpretase *Santiago* como unha amalgama de *Sant'Iago*, cando o primeiro é un nome patrimonial e *Iago* non pode ser máis ca unha falsa regresión erudita ou un mero calco de *Yago*.

²¹ A afirmación que se fai na Nota Explicativa do *Acordo*, de que con este acordo se unifica a ortografía de "cerca de 98% do vocabulário geral da língua" é enganosa, pois non interesa tanto o número total de palabras que continuarán a escribirse diferentes, senón sobre todo a súa frecuencia de uso real.

d) Introdúcense entre as palabras esdrúxulas *brêtema* e *lóstrego*, palabras descoñecidas en calquera país de lingua portuguesa, que se tomaron descaradamente do galego *brêtema* e *lóstrego*²².

Esperemos que, a pesar das súas deficiencias, a posta en vigor deste acordo na totalidade dos países de lingua portuguesa sirva, polo menos, para que a ortografía deixe de ser utilizada como a arena, o campo de batalla, onde Portugal e o Brasil miden as súas forzas e confrontan as súas pretensións de hexemonía cultural e económica. Talvez así, despois de máis de sete décadas de litixios pretendidamente ortográficos, comece a etapa das reformas encamiñadas a facer da escrita un instrumento accesible, ó servizo de tódolos falantes da lingua portuguesa. Oxalá.

Bibliografía

- Academia das Ciéncias de Lisboa (1990). *Projecto de Ortografía Unificada da Língua Portuguesa*. (Fotocopia do orixinal mecanografado).
- Brihuega, Bernardo de (1989). *Vidas e Paixões dos Apóstolos*. Vol. II. Edição crítica e estudo de Isabel Vilares Cepeda. Lisboa, INIC. 447 p.
- Buarque de Holanda Ferreira, Aurélio (1986). *Novo Dicionário da Língua Portuguesa*. Rio de Janeiro, Editora Nova Fronteira. (2ª ed.) 1838 p.
- Castro, Ivo (1991). "Ortografia Portuguesa", en VV.AA. *Falar Melhor, Escrever Melhor*. Lisboa, Selecções do Reader's Digest. p. 361-399.
- Machado, José Pedro (1984). *Dicionário Onomástico Etimológico da Língua Portuguesa*. Lisboa, Editorial Confluência. 1504 p.
- Real Academia Galega & Instituto da Língua Galega (1990). *Dicionário da Língua Galega*. Coruña & Santiago de Compostela, RAG-ILG. 822 p.
- República Portuguesa (1991). *Acordo Ortográfico da Língua Portuguesa*. Lisboa, Imprensa Nacional-Casa da Moeda. 59 p.

---

²² De modo paradoxal, en galego, segundo o material dos arquivos do Atlas Lingüístico Galego, *brêtema* ten na inmensa maioría dos casos vocal media-baixa /ɛ/ e *lóstrego* tena tanto media-baixa /ɔ/ coma media-alta /o/, aínda que esta última é máis común. ¿En que pronuncia se basearon os redactores do *Acordo* para introduciren no portugués ambas con acento circunflexo?